

dr. sc. Edina Rizvić-Eminović
mr. sc. Melisa Bureković

ASPEKT I ASPEKATSKA OBILJEŽJA GLAGOLA

Sažetak

U ovom članku dat je pregled različitih tumačenja i klasifikacija glagolskog obilježja aspekta u engleskom jeziku. Ističe se razlika između engleskih pojmova 'tense' i 'time', te predstavljaju razmatranja aspekta od onih prema kojima aspekt određuje radnju i njeno relativno trajanje ili punktualnost, do onih koja aspekt smatraju inherentnim obilježjem glagola. Karakteristika novijih istraživanja je ta što se lingvisti bave semantikom glagola, a podjele vrsta aspekta se uglavnom baziraju na razlici između gramatičkog i leksičkog aspekta. Naglašena je važnost tumačenja aspekta isključivo na nivou fraze ili klauze, te istaknut značaj klasifikacije aspekta i različitih njegovih komponenti u analizi kako glagolskih, tako i imeničkih sintagmi koje kao upravnu riječ sadrže deverbalsku imenicu.

Ključne riječi: glagoli, aspekt, glagolsko vrijeme, aspekatska obilježja

Uvod

Riječ aspekt ili vid je gramatički termin koji se koristi na različite načine. Još uvijek ne postoji jedinstvena definicija pojma aspekt. I Comrie (1976: p. 1) naglašava kako postoji terminološka i konceptualna zbrka oko pojma aspekt. Do zabuna dolazi zato što se aspekt u definicijama često pogrešno povezuje sa glagolskim vremenom (*tense*). Što se tiče kategorije vremena (*tense*), imamo *past*, *present* i *future tense*, ali u tradicionalnim gramatikama imamo više prošlih vremena, na primjer, *Past Simple* i *Past Continuous Tense*, gdje se pojam *tense* koristi zapravo za označavanje aspekta. Na primjer, u engleskom jeziku sintagme *he was reading* i *he read* se ne razlikuju u glagolskom vremenu (Comrie, 1976: p. 3). Obje se odnose na prošlo vrijeme. One se razlikuju u aspektu. Prva sintagma je u imperfektivnom, dok je druga u perfektivnom aspektu. Svakako aspekt je povezan sa vremenom, ali kategorije *aspect* i *tense* se odnose na vrijeme na različite načine.

U najširem smislu, definicije aspekta se zapravo mogu podijeliti u dvije grupe. U prvoj grupi su one prema kojima aspekt određuje radnju, odnosno njeno relativno trajanje ili punktualnost (Brinton, 1988: p. 2) na vremenskoj liniji (*time line*). U drugoj grupi su definicije koje aspekt smatraju inherentnim obilježjem glagola. Za ovu, uslovno rečeno, vrstu aspekta, koristi se i njemački termin *Aktionsart*.

Kada govore o aspektu, različiti lingvisti govore o različitim kategorijama. Od ranijih studija aspekta u engleskom jeziku izdvojit ćemo studije Hendrika Poutsme (1926), Georga Curme (1931), Etska Kruisinge (1931) i Otta Jespersena (1923). Prezentiramo i teorijska razmatranja ovih ranijih autora koji su se bavili aspektom upravo zato da bismo mogli uočiti na koji način se analiza aspekta u novije vrijeme izmijenila i kako je ona povezana sa deriviranim nominalima.

Od novijih istraživanja aspekta dat ćemo kratki pregled onih značajnijih, istraživanja Zene Vendlera (1967), Bernarda Comrija (1976), Ronalda Langackera (1987), Laurel Brinton

(1988), Carlote Smith (1991), Henka Verkuyla (1993), te Mari Olsen (1997). Karakteristika novijih istraživanja je ta što se lingvisti bave semantikom glagola, a podjele vsta aspekta se uglavnom baziraju na razlici između gramatičkog i leksičkog aspekta.

Podjele aspekta

U okviru ranijih razmatranja aspekta, Poutsma (1926: p. 285-313) govori o tri grupe unutar aspekatske klasifikacije predikacija: trenutna (*momentous*), durativna (*durative*) i iterativna (*iterative*). Prva grupa, grupa trenutnih predikacija odgovara punktualnim radnjama. Unutar druge grupe, grupe durativnih predikacija, Poutsma navodi predikacije neograničene durativnosti (*indefinitely durative*), koje odgovaraju ateličnim radnjama, i predikacije završene durativnosti (*terminatively durative*), koje odgovaraju teličnim radnjama. Treća grupa, grupa iterativnih predikacija odgovara iterativnim radnjama.

Curme (1931) kategorizira aspekt u četiri glavne kategorije: durativni, *point-action*, *terminate* i iterativni aspekt. Durativni aspekt označava radnju koja traje. *Point-action* aspekt je aspekt koji usmjerava pažnju ne na radnju kao cjelinu, nego na jedan njen dio, bilo na njen početak ili na njen kraj (Curme, 1931: p. 373-388). *Point-action* aspekt se dalje dijeli na ingresivni i efektivni aspekt. Ingresivni aspekt usmjerava pažnju na početnu tačku aktivnosti ili stanja. Efektivni aspekt usmjerava pažnju na završnu tačku aktivnosti ili stanja, na postignuti rezultat. Završni (*terminate*) aspekt označava radnju kao cjelinu, a iterativni aspekt označava neograničeno produžen sukcesivni niz sličnih radnji (ibid). Značaj istraživanja Curme je taj što govori o aspektu prostih formi, koje on opisuje kao završne (*terminate*).

Kruisinga (1931: p. 230-231) je značajan zbog toga što pravi razliku između aspekta i karaktera (*character*). Aspekt je subjektivan. Tumačenje radnje zavisi od posmatrača. Karakter je objektivni, a tumačenje radnje ne zavisi od posmatrača. Glagoli mogu imati različite „vremenske karaktere“. Mogu biti durativni (*durative* ili *non-conclusive*) i nedurativni (*non-durative* ili *conclusive*). Nedurativni dalje mogu biti završni (*terminative*), radnje koje imaju kraj ili cilj, te trenutno-punktualni (*momentaneous-punctual*) (ibid: p- 135-136).

Jespersen (1923) kritikuje upotrebu različite terminologije u analizi aspekta (1923: p. 287-288). U svojim analizama lingvisti, ukoliko imaju drugačiji stav o pojedinim pitanjima povezanim sa aspektom, odbacuju terminologiju svojih prethodnika, što unosi zabunu u predstavljanje rezultata analiza. Značajno je to što Jespersen uvodi drugačije dihotomije i na drugačiji način klasificira aspekt. On zapravo pravi sljedeće dihotomije između: aorista i imperfekta, zaključnih (*conclusive*) i nezaključnih (*non-conclusive*) glagola, durativnih i punktualnih, završenih (*finished*) i nezavršenih (*unfinished*), radnji koje se dese jednom (*single action*) i uobičajenih ili radnji koje se ponavljaju, glagola koji izražavaju stabilnost i onih koji izražavaju promjenu i glagola koji impliciraju i onih koji ne impliciraju rezultat. Može se primijetiti da je veoma teško naći jedinstven termin koji uključuje i termin glagol u širem smislu i radnju općenito. Zato Brintonova (1988: p. 23) predlaže upotrebu termina situacija (*situation*), koji preuzima i Smithova (1991), mada taj pojam kod nje ima drugačije značenje, o kojem će biti riječi u narednom dijelu rada.

Zajednička karakteristika ranijih istraživanja aspekta koje smo ukratko opisali je ta što lingvisti ne prave razliku između gramatičkog i leksičkog aspekta (*aktionsart*). Opis ove dihotomije slijedi niže u tekstu. U njihovim podjelama aspekta mogu se naći istovremeno ove dvije vrste aspekta.

U okviru novijih razmatranja aspekta, Vendlerova istraživanja su veoma značajna, jer se odnose na semantiku glagola. On ispituje aspekt u okviru filozofije jezika. Mnogi njegovi sljedbenici uveliko preuzimaju njegove aspekatske klase, dodajući određene potkategorije i dodatne klasifikacije. Vendler je prvi koji govori o tome da na tumačenje značenja glagola utječu i drugi faktori, pored vremena *time*. Što je najvažnije on tu spominje objekat. „Distinctions have been made among verbs suggesting processes, states, ... occurrences... and so on. Obviously these differences cannot be explained in terms of time alone: other factors, like the presence or absence of an object, conditions, intended state of affairs, also enter the picture“¹ (Vendler, 1967, p: 97). Pored toga, on prvi uvodi podjelu glagola prema aspektu na *activity*, *accomplishment*, *achievement* i *state*, koju koriste svi kasniji lingvisti koji se bave aspektom. Budući da ćemo se i mi u našoj analizi klasa deriviranih nominala pozivati na ova aspekatska obilježja glagola od kojih derivirani nominali nastaju, dat ćemo malo detaljniji opis ovih obilježja u dijelu koji slijedi.

Vendler govori o razlici između ovih obilježja u kontekstu njihove upotrebe sa trajnim vremenima. Tako navodi primjere glagola *run*, *write*, *know*. Na pitanje: *What are you doing?* Može se odgovoriti sa: *I am running (writing, working)*, ali ne i sa *I am knowing* (ibid: p. 99). To znači da glagoli poput *running* i *writing* izražavaju proces koji se dešava u određenom vremenu, tj. da se ono što oni izražavaju sastoji od „successive phases following one another in time“² (ibid: p. 99). Tako čovjek koji trči u jednom trenutku podiže desnu nogu, u drugom je spušta, u trećem podiže lijevu nogu, u četvrtom je spušta itd. Međutim, kod glagola *know* osoba može nešto znati u određenom trenutku ili periodu, ali ne može se reći da 'znati' izražava proces koji traje u vremenu. Tu ne postoje faze koje sukcesivno slijede jedna drugu (ibid: p. 99).

Pored ove razlike između glagola koji se mogu i ne mogu upotrebljavati u *continuous* vremenu, postoje određene razlike i unutar same grupe glagola koji se mogu upotrebljavati u trajnom vremenu. Npr. ako neko trči, pa u sljedećem trenutku prestane trčati, bit će tačno ako kažemo da je trčao. Međutim, ako neko trči (*run*), pa u sljedećem trenutku prestane trčati, možemo reći da je on trčao, ali ako neko trči kilometar (*Someone is running a mile now.*), pa prestane trčati, ne možemo reći da je pretrčao kilometar (engl. *If someone stops running a mile, he did not run a mile.*) Dakle *running* nema krajnju tačku, dok *running a mile* ima određeni klimaks koji se mora dostići da bi radnja bila to što se tvrdi da jeste. Zato pitanje: *For how long did he push the cart?* ima smisla, dok pitanje *How long did it take you to push the cart?* nema. (bhs: Koliko dugo je gurao kolica? vs. *Koliko dugo ti je trebalo da guraš kolica?) Situacija je obrnuta kod glagola *draw*: *How long did it take you to draw a circle?* vs. *How long did you draw a circle?* (bhs: Koliko ti je trebalo da *crtáš/nacrtaš krug? Vs. Koliko dugo si crtao/*nacrtao krug?) (ibid: p. 100). To znači da ako neko trči pola sata, on trči u svakoj jedinici vremena jednako, radnja je ista u svakom trenutku trčanja. Međutim, ako neko pretrči milju za 4 minute, ne može se reći da on pretrči milju u svakom trenutku unutar te 4 minute. Dakle, trčanje je isto u svakom trenutku, radnja je 'homogena', dok kod trčanja milje ili pisanja pisma radnja se kreće prema određenom kraju, koji je logički neophodan da bi radnja bila to što jeste. Zato se za *running*, *drawing* može reći da označavaju aktivnost, dok se za *running a mile*,

1 Prev. ERE: Razlike se prave između glagola koji izražavaju procese, stanja, ... postignuća itd. Očigledno je da se te razlike ne mogu objasniti samo kroz koncept vremena nego su važni i drugi faktori, kao što je prisustvo ili odsustvo objekta, uvjeti, te namjeravano stanje.

2 Prev. ERE: ...sukcesivnih faza koje slijede jedna drugu u vremenu.

drawing a circle može reći da označavaju neko dostizanje, *accomplishment* (ali ne u smislu *success*). To su glagoli koji se mogu upotrijebiti u *continuous tenses* (ibid. p. 102-103). Glagoli koji se ne mogu upotrijebiti u *continuous* vremenima, kao *know* i *recognise*, kao što smo spomenuli, ne označavaju proces koji se dešava u određenom vremenu, dužem ili kraćem mada se mogu upotrijebiti kao predikat koji označava određeno trajanje, npr: *For how long did you love her? – For three years.*; *How long did you believe in the stork? – Till I was 7.* (ibid: p. 103). Drugi se, pak, glagoli iz ove grupe mogu koristiti kao predikati koji označavaju radnju koja se dešava samo u jednom trenutku, jednoj jedinici vremena, što dokazuje adverbijal upotrijebljen uz njega u rečenicama: *At what time did you reach the top? At noon sharp.*; *At what moment did you spot the plane? At 10:53 a.m.* (ibid: p. 102). Ne može se za *love* upotrijebiti adverbijal *at what time*, niti se za *spot the plane* može upotrijebiti *for how long*. Zato se za *reach the top* može reći da spada u grupu glagola koji označavaju *achievement*, dok *love* i slični glagoli označava *state*, stanje. Onda se za *achievement* glagole može reći da se javljaju u jednom trenutku, dok stanja traju određeni vremenski period. Budući da ćemo koristiti ove pojmove u našoj analizi ankete, a i radi lakšeg razumijevanja prethodno objašnjenih aspekatskih obilježja glagola, uradili smo tabelarni prikaz koji sumira prethodno rečeno prema Vendleru (1967). Pored toga, dodali smo i određena obilježja prema Smithovoj (1991), o čijoj ćemo analizi govoriti kasnije.

Tabela 1. Prikaz glagolskih aspekata i njihova značenja u odnosu na vrijeme sa kojim se koriste

Vrsta glagolskog aspekta	Vrijeme (<i>tense</i>) u kojem se koristi	Primjer	Označava	Vremenska linija	Koncept
activity	progressive tenses	<i>I am running.</i> ; <i>I am drawing.</i>	aktivnost, proces trajanje ; dinamični, durativni, atelični (Smith, 1991)	<i>A was running at time t</i> = vrijeme <i>t</i> na vremenskoj liniji se proteže onoliko koliko je A trčao	odnosi se na periode <i>t</i> koji nisu jedinstveni ili definitivno određeni
accomplishment		<i>I am running a mile.</i> ; <i>I am drawing a circle.</i> <i>write a letter</i>	dostizanje; proces dostizanja (ne u smislu <i>success</i>); trajanje + cilj/vrhunac ; telični, durativni, dinamični (Smith, 1991)	<i>A was drawing a circle at t</i> = <i>t</i> se proteže onoliko koliko je A crtao krug	podrazumijeva jedinstven i definitivno određen vremenski period
achievement	non-progressive	<i>reach the top</i> ; <i>spot a plane</i>	postignuće, završetak; nema trajanja ; javlja se u jednom trenutku ; dinamični, telični,	<i>A won a race between t1 and t2</i> = trenutak u kojem je A pobijedio u utrci se	odnosi se na jedinstvene i definitivno određene vremenske trenutke

	tenses	<i>Now he finds the treasure.</i>	trenutni događaji (Smith, 1991) kod čistog dostignuća, <i>present tense</i> se gotovo isključivo koristi kao historijski prezent ili ukazuje na neposrednu budućnost	nalazi između <i>t1</i> i <i>t2</i> .	
state		<i>love; believe</i>	stanje – trajanje određeni vremenski period; statična i durativna (Smith, 1991) mogu se postavljati pitanja sa <i>how long?</i> <i>For such and such period;</i>	<i>A loved sb from t1 to t2</i> = u svakom trenutku između <i>t1</i> i <i>t2</i> A je volio tu osobu.	dnosi se na vremenske trenutke u neodređenom i jedinstvenom smislu

Slijedi tabela sa primjerima glagola koji imaju prethodno navedena aspekatska obilježja.

Tabela 2. Primjeri engleskih glagola sa određenim glagolskim aspektom

Vrsta glagola	Primjeri
activity	<i>running, walking, swimming, pushing, pulling</i>
accomplishment	<i>painting a picture, making a chair, building a house, writing or reading a novel, delivering a sermon, giving or attending class, playing a game of chess, growing up, recovering from illness, getting ready for sth</i>
achievement	<i>recognising, realising, spotting, identifying, losing or finding an object, reaching the summit, winning the race, crossing the border, starting, stopping and resuming sth, being born, dying</i>
state	<i>having, possessing, desiring or wanting sth, liking, disliking, loving, hating, ruling, dominating sb or sth, knowing, believing things</i> Navike, u širem smislu, uklj zanimanja, sposobnosti, raspoloženja su također stanja u ovom smislu. <i>Are you smoking?</i> – activity; <i>Do you smoke?</i> – state. Zato šahista može reći da igra šah, i kad to trenutno ne radi, ili radnik banke može, dok se sunča na plaži, reći <i>Radim u banci</i> . dijeli stanja na <i>specific: the states of smokers, painter, dogcatchers, generic: rule, serve, educate</i>

Vendler upozorava kako glagole koji označavaju *achievement* ne treba miješati sa onim koji označavaju *accomplishment*. Lako ih je razlikovati po sljedećem: Ako kažem *It took me an hour to write a letter (accomplishment)*, pod tim podrazumijevam da je pisanje pisma trajalo u toku tih sat vremena. To nije slučaj sa glagolom koji izražava *achievement*. Ako neko kaže *It took me 3 hours to reach the summit*, to ne znači da je *reaching*, dostizanje, trajalo 3 sata. Naravno, trebalo je 3 sata penjanja da se dođe do vrha. Odnosno, ako pišem pismo sat vremena,

mogu reći da pišem pismo u svakom trenutku tih sat vremena, ali ako za penjanje do vrha treba 3 sata, ne mogu reći da dostižem vrh u svakom trenutku ta 3 sata (Vendler, 1967, p. 104).

U svojoj analizi aspekta Comrie govori o aspektu kao dijelu opće lingvističke teorije. Mada navodi primjere iz različitih jezika, ne želi da se bavi samo jednim ili nekolicinom jezika niti poređenjem aspekta u različitim jezicima nego želi da govori o aspektu kao univerzalnoj jezičkoj kategoriji. Njegov pristup je dijelom strukturalni, a dijelom filozofski. Comrie analizira markiranost aspekta (na primjer perfektivnog u odnosu na imperfektivni) i nastoji da uspostavi pouzdanije kriterije markiranosti, jer smatra nedovoljnim oslanjanje samo na intuiciju (Comrie, 1976: p. 111). Međutim, on analizira aspekt i iz filozofskog ugla, govoreći o njegovom inherentnom značenju. Comrie (1976) daje opću definiciju aspekta. Aspekt predstavlja različite načine na koje posmatramo unutrašnje vremensko obilježavanje situacije (Comrie, 1976: p. 4). Iz ove definicije vidimo da Comrie primarno posmatra aspekt kao inherentno obilježje glagola. On klasificira aspekt u sljedeće opozicije: *perfective* i *imperfective*. *Imperfective* se dijeli na *habitual* i *continuous*, a *continuous* se dalje dijeli na *nonprogressive* i *progressive* (Comrie, 1976: p. 26). Ova klasifikacija je zapravo leksička klasifikacija aspekta. Što se tiče inherentnog aspekta (on ga naziva *aspectual* (p. 41)), dijeli ga na punktualni i durativni, telični i atelični, te stativni i dinamički. I on koristi pojam *situation* umjesto tradicionalnog pojma radnja (*action*). Comrie je, dakle, značajan zbog toga što govori o inherentnom aspektu, a i među prvima spominje pojmove teličnosti i ateličnosti glagola.

U kontekstu engleskog jezika, Langacker, pak, samo govori o *imperfective* i *perfective* aspektu. Svršeni proces, kako ga on naziva, (*perfective process*) „portrays a situation as changing through time, while an imperfective process describes the extension through time of a stable situation“³ (Langacker, 1987: p. 79). On navodi da njegova definicija procesa ne uključuje promjenu. Samo je potrebno da niz opisanih odnosa bude distribuiran u zamišljenom vremenu i da se posmatra sekvencijalno (Langacker, 1987: p. 79). Ipak, kao i Smithova (1991: p. 56), promjenu smatra važnom kvalitativnom osobinom radnje, jer je ona odgovorna za razliku u ponašanju glagola sa svršenim i nesvršenim aspektom. Važno je napomenuti da Langacker aspekt posmatra iz ugla kognitivne lingvistike.

Brintonova (1988: p. 3) smatra da aspekatsko tumačenje rečenice zavisi od interakcije između aspekta kao gramatičke, subjektivne ili kategorije gledište (*viewpoint*) i *aktionsarta*, kao leksičke, objektivne, inherente ili situacione kategorije. Ona čak uvodi i novi pojam tzv. aspektual (*aspectual*) kao krovni pojam koji obuhvata aspekt i *aktionsart*. Naime, tradicionalno se u engleskom jeziku aspekt izučavao u kontekstu njegovih jasnih markera za progresivnost i perfektivnost realiziranih uz pomoć fleksija na glagolu ili pomoćnih glagola. Progresivni aspekt se odnosi na radnju ili događaj koji traje, ima ograničeno trajanje ili je nesvršen. Perfektivni aspekt se odnosi na radnju ili događaj koji označava rezultat, trenutnu relevantnost (*current relevance*) ili svršenost (Brinton, 1988: p. 7). Brintonova analizira aspekt u kontekstu dodatnih elemenata koji utječu na njegovo tumačenje. Ona analizira utjecaj čestica (*particles*) u kombinacijama *verb-particle*, odnosno *phrasal verbs*, na primjer: *drink up*, *calm down*, *wait out*, *pass away*, *carry through*, *bring out*), gdje čestica doprinosi perfektivnom značenju, ili *hurry up*, *lie down*, *set out*, *go away*, gdje čestica doprinosi ingresivnom značenju, ili, pak u

3 Prev. ERE: ...opisuje situaciju koja se mijenja kroz vrijeme, dok nesvršeni proces opisuje vremensko trajanje stabilne situacije.

hammer away, drive on, gdje čestica doprinosi kontinuativnom ili iterativnom značenju, te utjecaj tzv. aspekatskih „kvazi pomoćnih glagola“, kao što su *begin, start, come (to do something)*, koji doprinose ingresivnoj interpretaciji, zatim *finish, quit, stop i cease*, koji doprinose egresivnoj interpretaciji, te *keep on, go on, continue (doing something)*, koji doprinose kontinuativnoj ili iterativnoj interpretaciji (Brinton: 1988, p. 4). Ona ove kvazi pomoće glagole naziva aspektualizatorima (*aspectualizers*). Brintonova definira aspekt kao način na koji govornik posmatra ili vidi situaciju, što je posebno značajno gledište za našu analizu testova sa izvornim govornicima. Govornik može izraziti događaj kao nešto što je završeno (*perfective aspect*), što traje (*imperfective aspect*), što počinje (*ingressive aspect*), što se nastavlja (*continuative aspect*), što se završava (*egressive aspect*) ili što se ponavlja (*repeating, iterative* ili *habitual aspect*) (ibid). Brintonova također pravi razliku između objektivnog i subjektivnog aspekta. Objektivni aspekt je onaj koji se prenosi uz pomoć leksičke semantike glagola, dok je subjektivni aspekt onaj koji se odnosi na govornikovu odluku o tome da li želi da prikaže radnju kao završenu ili nezavršenu.

Smithova (1991) leksički aspekt naziva situacijom (*situation*), a stavlja ga u opoziciju sa *viewpoint*, gramatičkim aspektom. I ona navodi kako je aspekt kategorija koja se različito realizira u različitim jezicima. Budući da je Smithovoj cilj da razvije aspekatsku teoriju koja će obuhvatiti sličnosti i razlike između aspekatskih sistema u različitim jezicima svijeta, ona analizira aspekt kao parametar univerzalne gramatike, kombinirajući sintaksički, semantički i pragmatični pristup (analizu diskursa), sa podacima iz pet različitih aspekatskih sistema (engleskog, ruskog, francuskog, mandarinskog kineskog i navaho jezika). Smithova postulira teoriju o aspekatskom sistemu koji se sastoji od dvije komponente. Jedna komponenta je *viewpoint* (gledište), a druga je *situation type* (vrsta situacije). Ona analizira aspekt kao interakciju ove dvije komponente, gledišta i vrste situacije. Značajno je i to što ona smatra da aspekatske osobine ne zavise od jezika nego zavise od čovjekovih kognitivnih sposobnosti (Smith, 1991: p. xvii). Zato ona problem aspekatskih situacija analizira u okviru Teorije predstavljanja diskursa (Discourse Representation Theory).

Prema Smithovoj, vrste gledišta su sljedeće (ibid: p. 6):

- **Perfective** - koje se fokusira na situaciju kao cjelinu, sa početnim i krajnjim tačkama.
- **Imperfective**– fokusira se na dio situacije i ne uključuje ni početnu ni krajnju tačku.
- **Neutral**– uključuje početnu tačku neke situacije i bar jednu unutrašnju fazu.

Tipovi situacije su sljedeći (ibid):

- **States**– statična i durativna (*know the answer, love Mary*)
- **Activities**– dinamični, durativni, atelični događaji (*laugh, stroll in the park*)
- **Accomplishments**– dinamični, durativni, telični događaji, koji se sastoje od procesa sa sukcesivnim fazama i ishoda (*build a house, walk to school, learn Greek*)
- **Semelfactives**– (negdje ih nazivaju *punctual* - punktualni) dinamični, atelični, trenutni (*instantaneous*) događaji (*tap, knock*)
- **Achievements**– dinamični, telični, trenutni događaji (*win the race, reach the top*)

Razlika između teličnog i ateličnog glagola je u tome da li događaj ima prirodnu krajnju tačku (*endpoint*) koja se sastoji od cilja ili ishoda. Telični događaji imaju prirodnu krajnju tačku, dok atelični nemaju.

Značajno je to što Smithova smatra da se aspekatsko značenje odnosi na rečenice, a ne na pojedinačne glagole, što predstavlja odstupanje od tradicionalnog posmatranja aspekta. Dokaz za to su sljedeći primjeri (Smith, 1991: p. 7):

- 1) *Mary walked in the park* (ateličan)
- 2) *Mary walked to school* (teličan)

U prvoj rečenici, komplement označava lokaciju, a u drugoj pravac. I sljedeće rečenice pokazuju kako unutrašnja struktura NP određuje vrstu događaja:

- 3) *Edward smoked cigarettes* (ateličan)
- 4) *Edward smoked a cigarette* (teličan)

U prvoj rečenici pušenje se može nastaviti beskonačno, nema konačnu, završnu tačku. U drugoj rečenici, pušenje ima konačnu tačku, pa je događaj teličan. I Verkuyl Hank (1972), koji je također ispitivao strukturu aspekta (u Smith, 1991, p. 8) daje sljedeće primjere kojima pokazuje kako je aspekatsko značenje složeno, određuju ga glagol, argumenti i prilozi u rečenici, što je vrlo važna tvrdnja koja se, prema našoj analizi, primjenjuje i na derivirane nominale.

U svakoj rečenici, Smithova smatra (ibid: p. 9), govornik odabire po jedno gledište i jednu vrstu situacije u okviru navedenog skupa gledišta i vrsta situacije. Gledište je obično u jezicima signalizirano gramatičkim morfemima, dok vrsta situacije nije. Vrsta situacije nema gramatički marker. Rečenice u kojima je izražena određena vrsta situacije imaju određeni skup sintaksičkih i semantičkih osobina. Gledište i vrsta situacije su u interakciji (Smith, 1991: p. 10), ali na različite načine u različitim jezicima.

Verkuyl koristi termin objektivni aspekt, koji se odnosi na leksički aspekt ili inherentni aspekt, unutar kojeg postoje aspekatske klase. Kao teoretski okvir Verkuyl koristi Teoriju generalizirane kvantifikacije (*Theory of Generalized Quantification*). On analizira prethodno opisane Vendlerove aspekatske klase (1967): *states*, *activities*, *accomplishments* i *achievements*, i ističe njihove nedostatke. Iste klase, kao što smo vdjeli preuzima i Smithova (1991), ali i drugi autori, poput Olsena (1997) koje ovdje detaljnije ne spominjemo.

Verkuyl (1993: p 38) dodaje određene kriterije ili testove Vendlerovim aspekatskim klasama, smatrajući ih pouzdanijim. Tu je modifikacija sa *deliberately*, tzv. agenska modifikacija - AgMod (*Agentive modification*):

- a. **John deliberately knew the answer* (stanje)
- b. *John deliberately pushed the cart* (aktivnost)
- c. *John deliberately painted a circle* (*accomplishment*)
- d. **John deliberately found a penny* (*achievement*)

Verkuyl smatra nepouzdanim Vendlerov test sa progresivnosti, jer je test sa *deliberately* pouzdaniji u razlikovanju *accomplishmenta* i *achievementa*. I *deliberately*, kao i *attentively*, *studiously*, *carefully*, zapravo imaju veze sa *voluntary agency*, namjernom agentivnošću.

Sljedeći kriterij je kriterij određenosti (*Definiteness Criteria*) (Verkuyl, 1993: p. 40), u kojem govori o FIT kriterijima, odnosno testovima u kojima se za određivanje aspekta glagola koriste priloške fraze *for an hour*, *in an hour*, te fraza *it takes* + vrijeme + *to infinitivna klauza*, kao u primjerima:

- a. *He ran for half an hour* F
- b. *#He ran a mile for half an hour*
- c. *?He ran in half an hour* I
- d. *He ran a mile in half an hour*

- e. *?It took him half an hour to run* T
f. *It took him half an hour to draw the circle*

Na osnovu navedenog terminološkog pojašnjenja pojma aspekt kod različitih autora, te na osnovu različitih analiza koje smo predstavili, možemo zaključiti da je u novijim studijama posebno naglašena dvoslojnost aspekta, odnosno shvatanje da se aspekt sastoji od gramatičkog dijela, koji je često u različitim jezicima izražen morfološki, uz pomoć afiksa i pomoćnih glagola, i leksičkog dijela, koji je inherentan samoj situaciji (radnji ili događaju) i čija interpretacija zavisi od drugih elemenata u rečenici. Dvoslojno shvatanje aspekta je posebno važno za naše istraživanje, budući da se u derivirani nominal ne prenose obje aspektske kategorije.

Gramatični aspekt je svakako u korelaciji sa inherentnim aspektom. U nekim slučajevima je javljanje jedne potklase gramatičkog obilježja uslovljeno javljanjem određene potklase inherentnog obilježja, dok u drugim slučajevima jedna potklasa gramatičkog obilježja ne dozvoljava javljanje određene potklase inherentnog obilježja. Na primjer, u engleskom jeziku progresivni gramatički aspekt uglavnom podrazumijeva durativnost. Međutim, u ruskom (Comrie, 1976: p. 41) u rečenici *Ja postojao sam tamo sat vremena.* glagol *postojao* je perfektivni glagol, ne imperfektivni, a u konkretnoj rečenici izražava durativnost. Pored toga, određene kombinacije potklasa iz jedne i druge kategorije doprinose promjeni značenja i razumijevanju same rečenice. Primjer slijedi niže u tekstu, u dijelu o razlici između punktualnih i durativnih glagola. O složenosti aspekta govori i Olsenova (1997), govoreći o leksičkom i gramatičkom aspektu u kontekstu pragmatike. Što je značajnije, analizirajući engleski i grčki jezik, ona smatra da gramatički i leksički aspekt predstavljaju skup univerzalnih semantičkih opozicija (Olsen, 1997: p. 4).

Inherentni ili leksički aspekt (*aktionsart*) se dijeli na sljedeće kategorije: stativni i nestativni, punktualni i durativni, te telični i atelični. Što se tiče stativnog i nestativnog ili dinamičkog aspekta, tu postoji najviši stepen slaganja među lingvistima. Pored nestativni i dinamički aspekt, koriste se i termini događaj (*event*) i proces (*process*). Pojam 'proces' označava dinamičnu situaciju koja se smatra nesvršenom, dok pojam 'događaj' označava dinamičnu situaciju koja se smatra svršenom (Comrie, 1976: p. 51), mada su kod nekih autora ovi termini sinonimni. Stativne situacije karakteriziraju inherentne osobine durativnosti i homogenosti. Njima nedostaje promjena, ograničenje i agentivnost. Stanja traju ili postoje neograničen vremenski period. Stanja se ne mijenjaju niti se razvijaju unutar tog perioda. Sve vremenske faze su neodređene. Stanja se ne dešavaju, ona se ne rade. Ona jednostavno jesu (ibid). Pojam 'faza' se koristi za označavanje dijela unutar vremena trajanja određene situacije (Brinton, 1988: p. 24). Glagoli koji izražavaju stanja su na primjer: *love, live, be, resemble, know*. Na primjer, u rečenici *John knows where I live*, John u svakom trenutku trajanja radnje zna gdje ja živim. Međutim, u rečenici *John is running*, radnja je različita u različitim trenucima. U jednom trenutku trčanja jedna noga će biti na zemlji, druga u zraku, u drugom će obje noge biti u zraku. Dakle, *know* ne uključuje nikakvu promjenu, dok *run* uključuje. (Comrie, 1988, p. 49). Slično tumačenje smo vidjeli i kod Vendlera.

Razlika između punktualnih i durativnih glagola se može napraviti na osnovu značenja koje ovi glagoli imaju kad se upotrijebe u progresivnom obliku. Progresivni oblik sa punktualnim glagolima označava ponavljanje situacije, npr. *John is breaking bottles*, dok sa durativnim glagolima on označava trajanje radnje ili situacije, npr. *John is humming a tune* (Brinton, 1988:

p. 25). Drugi primjer je primjer glagola *cough* u engleskom jeziku. *Cough* se odnosi na punktualnu radnju koja se desi jednom (kahnuti), međutim ako se upotrijebi sa progresivnim aspektom, kao u rečenici *He was coughing*, misli se na kašljanje nekoliko puta (Comrie, 1976: p. 42-43). U ovom kontekstu Comrie uvodi potklasifikaciju punktualnih glagola na *semelfactives* i *iteratives*. *Semelfactives* su situacije koje se dese samo jednom (*?jedan kašalj), dok se iterativne situacije ponavljaju (*nekoliko kašljeva). U b/h/s jeziku je čak nemoguće izraziti imenicu kašalj kao brojivu imenicu, *?jedan kašalj/*nekoliko kašljeva.

Unutar durativnih situacija, pravi se razlika između teličnih i ateličnih na osnovu toga da li situacije uključuju ili ne uključuju cilj. Teličnost se najbolje može objasniti na primjeru rečenica *John is singing* i *John is making a chair* (Comrie, 1976: p. 44). Obje situacije su durativne, bez obzira na to koliko traju. Međutim, 'pravljenje stolice' se mora završiti. John mora doći do tačke kada će napraviti stolicu. Budući da situacija ima krajnju tačku, za nju se kaže da je telična. To nije slučaj sa 'pjevanjem', jer ova radnja u datom kontekstu ne podrazumijeva krajnju tačku. Zato je 'pjevati' ovdje atelično. Teličnost se može testirati i poređenjem značenja datog glagola u progresivnoj i perfektivnoj formi. Naime, ako se ista situacija može upotrijebiti u obje ove forme bez promjene značenja, radi se o teličnoj radnji. Ako dolazi do promjene značenja, radi se o ateličnoj radnji. Iz situacije *John is singing* možemo zaključiti *John has sung*. Međutim, iz *John is making a chair* ne može se zaključiti *John has made a chair*. Dakle, telične situacije podrazumijevaju proces koji vodi ka nekoj krajnjoj tački iza koje se taj proces više ne može nastaviti (ibid, p. 45). Zbog toga što inherentne aspekatske osobine zavise od konteksta, odnosno rečenice u kojoj se glagol koristi, važno je naglasiti da se govori o teličnim situacijama, a ne teličnim glagolima. Isti glagol u različitim kontekstima može biti teličan i ateličan. *John is singing* je ateličan, međutim, *John is singing a song* je teličan. Upravo zbog kontekstualne uslovljenosti, pojam situacija koriste još neki lingvisti koje smo spominjali, kao što su Smithova (1993), Brintonova (1988), Olsenova (1997).

Teličnost kao inherentno aspekatsko obilježje koje se posmatra na nivou rečenice je važno zato što se upravo po teličnosti razlikuju situacije koje izražavaju *achievement* i *accomplishments* od situacija koje izražavaju aktivnosti i stanja. I Smithova (1999: p. 91) smatra da teličnost određuje materijal unutar glagolske fraze. Glagoli čiji direktni objekat utječe na teličnost su oni glagoli čija tema sadrži značenje povećavanja (*incremental theme*) ili je povezana sa nečim što se mjeri ili sa nekim putem (ibid: p. 95), što omogućava da se odredi napredak događaja. Smithova (ibid. P. 96) dodaje još jednu razliku između teličnih i ateličnih situacija koja se odnosi na postojanje promjene stanja. Ako je stepen promjene neograničen, predikat je ateličan. Ako je ograničen, predikat je teličan.

Smithova, naime, tvrdi kako je promjenu stanja teško opisati u gramatici (1991: p. 65). Teško je utvrditi na koji način se ona lingvistički realizira. Na primjer, kod glagola *achievementa*, koji su telični (imaju konačnu tačku) plus imaju promjenu stanja (*reach the top, shatter the glass, die, recognize someone*), teško je pronaći testove kojima bi se utvrdila promjena stanja. Međutim, ono što je nama značajno jeste (ibid: p. 66) da se glagoli postignuća mogu javiti sa adverbijalom '*in 5 minutes*' (tzv. *completive adverbials*). Oni se odnose na interval koji uključuje preliminarne faze jednog trenutnog događaja, a na kraju tog intervala se dešava promjena stanja (Smith, 1991, p. 66). Međutim, tvrdi ona, nominali nastali od takvog glagola se ne mogu javiti sa *completive adverbialom*. To znači da prilikom nominalizacije dolazi do promjene semantičkih osobina nominala u odnosu na glagol od kojeg je nastao. Dolazi

do leksikalizacije značenja. U ovom konkretnom slučaju nema više u deriviranom nominalu osobine promjene stanja. Na primjer:

5) Steve *solved* the problem in five minutes.

6) *The *solution* of the problem in five minutes.

Međutim, rečenica je gramatična ako joj dodamo drugu komponentu aspekta, tzv. gledište ili *viewpoint*:

7) *The solution will be reached in five minutes.* ili

8) *The solution of the problem will be reached in five minutes.*

Zaključak

Na osnovu prethodno rečenog možemo, prije svega, zaključiti da je aspekt veoma kompleksno glagolsko obilježje. Važno ga je razmatrati razloženo, posebno u kontekstu uloge koje aspekt ima ne samo u glagolskim sintagmama nego i u sintagmama sa deverbalskim nominalima. Nadalje, nužno je analizirati aspekatsko značenje na nivou klauze ili rečenice, budući da na određivanje vrste aspekta svakako utječu dopune i dodaci glagola, ali i imenice, ako se radi o frazama sa deverbalskim nominalima kao upravnom riječju.

Literatura

1. Brinton, L.J. (1988) *The Development of English Aspectual Systems*, New York: Cambridge University Press
2. Comrie, B. (1976) *Aspect: an introduction to the study of verbal aspect and related problems*, New York: Cambridge University Press
3. Curme, G., O. (1931) *Syntax: A Grammar of the English Language*, Boston: D.C. Heath
4. Jespersen, O. (1923) *Growth and Structure of the English Language*, New York: D. Appleton and Company
5. Kruisinga, E. (1931) *A Handbook of present-day English, Part II English accidence and syntax*, Vol. I, Groningen: P. Noordhoff.
6. Langacker, Ronald W. (1987) "Nouns and Verbs", u *Language* Vol. 63, No. 1, str. 53-94
7. Olsen, M., B. (1997), *A Semantic and pragmatic model of lexical and grammatical aspect*, New York and London: Garland Publishing, Inc.
8. Poutsma, H. (1926) *A Grammar of Late Modern English*, Groningen: P. Noordhoff
9. Smith, C. S. (1991) „The Parameter of Aspect“, u *Studies in Linguistics and Philosophy*, Vol 43, Dordrecht, The Netherlands: Kluwer Academic Publishers
10. Vendler, Z. (1967) *Linguistics in Philosophy*, New York: Cornell University Press
11. Verkuyl, H. J. (1993) *A Theory of Aspectuality. The Interaction between Temporal and Attemporal Structure*. Cambridge: CUP

ASPECT AND ASPECTUAL PROPERTIES OF VERBS

Abstract

This paper gives a review of the different interpretations and classifications of aspect, a verbal property, in the relevant literature in English. It explains the difference between 'tense' and 'time' and presents different considerations of aspect, starting from those according to

which aspects defines the action and its relative duration or punctuality, to those analysing aspect as an inherent property of verbs. More recent research is characterized by linguistic examination of the semantics of verbs, whereas the classifications of aspect are predominantly based on the difference between grammatical and lexical aspect. Additionally, the paper emphasizes the importance of interpretation of aspect purely at the level of the phrase or clause, and highlights the significance of classifying aspect and its different components in the analysis of both verb phrase, as well as noun phrases whose head is a deverbal noun.

Key words: verbs, aspect, tense, aspectual properties